

In «relict» da 1874

Davart in tema da la proxima votaziun

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ «Il cussegl federal ed il parlament recumondan a las votantas ed als votants da vuschar ils 10 da zercladur sco suonda (...): 'Gea' al conclus federal davart l'abrogaziun dal duair d'approvaziun per crear uestgjeus». Uschia la conclusiun da las «Explicaziuns dal cussegl federal» che tgi che legia ha survegnì avant paucs dis. I sa tracta «d'eliminar senza substituziun (...) in relict dal cumbat cultural dal 19avel tschientaner che s'oppona als princips fundamentals da nossa constituiun» (p. 3). Tge «cumbat cultural» manegian nossas autoritads? Tge di l'artitgel ch'ellas ans supplitgeschan da stgassar? Quant lunsch s'oppona'l a l'esenza da la lescha fundamentala svizra?

In patratg dal 19avel tschientaner

Il term «cumbat cultural» («Kulturkampf») è vegnì creà dal medi e politicher prussian Rudolf Virchow (1821–1902). El e ses aderents eran persvas che la promoziun da la cultura pretendia ch'il stadi restrenschia la pussanza da la Baselia catolica. Quai ha fatg la Prussia suenter la naschientscha da l'Imperi tudestg e la fin da la guerra encunter la Frantscha (1871). En Svizra ha lez moviment pertutgà cunzunt ils chantuns da Berna e Genevra, plinavant era Soluturn sco residenza d'uestg e la confederaziun sco pussanza suprema. L'istoricher bernais Hans von Greyerz ha deditgà a quels fatgs tschintg paginas dal «Manual d'istorgia svizra», cun ina ritga bibliografia (1). Il «cumbat cultural» definescha'l «ina dispita gronda e seriusa tranter ils aderents liberals e radicals d'in stadi secularisà (...) ed ils commembers d'ina baselia curiala che cumbatteva il spiert da l'illuminessem, il liberalissem, il radicalissem ed il socialissem cun las armas (...) dal dogma da l'infallibladad» (p. 1068).

Litas a Soluturn ed en il Giura

1870 ha papa Pius IX (1792–1878) proclamà in princip ch'in manual catolic resumescha uschia: «Decisiuns d'uffizi dal papa en dumondas da cardientscha e morala èn infalliblas» (2). La Conferenza dals chantuns da la diocesa da Basilea ha lura scumandà a l'uestg da predegiar lezza novaziun ductrinala dispitaivla. Quai ha'l tuttina fatg. Sin quai han ils chantuns da la diocesa relaschà l'uestg (1873); Soluturn l'ha schizunt bandischà ed ha abolì il chapitelatedral da la chapitala e la claustra

Il chastè da Porrentruy/JU, antruras residenza dals uestgs da Basilea. FOTOS MAD

benedictina da Mariastein. En ils quatter districts catolics bernais, quel da Laufen (oz BL) e quels che furman uss il chantun Giura, han 97 spirituals protestà cunter la destituziun da l'uestg; la regenza als ha relaschads e bandischads ed ha tramiss schuldads en las regiuns catolicas sin quint da las vischnancas pertutgadas (1874). Ma la Constituziun federala reschnova scumandava als chantuns da bandischar lur agens burgais. Passa 9000 catolics han tramess ina petiziun a las autoritads federalas; il chantun ha stuì lubir als spirituals da turnar. La charplina è ida a fin suenter 1878 a Berna, cun il papa nov e la victoria conservativa a las elecziuns chantunals, e «pir 1885 a Soluturn, cur ch'il chantun ha acceptà la nominaziun d'in uestg nov» (p. 1069). La lita «ha produci d'omaduas varts memia blers conflicts da conscienza» (p. 1070).

«In corp ester»?

A Genevra ha la dumbraziun dal pievel da 1860 fatg palais che la part reformada aveva pers la maioritad demografica (40 069 encunter 42 099 catolics), e quai cunzunt pervi da l'immigraziun savoiarda, pia estra. La regenza radicala elegida 1870 ha lura cuntanschì 1873 la bandischada entras il cussegl federal d'in spiritual ch'il papa aveva numnà uestg auxiliar e vicari apostolic da Genevra, cun l'intenziun da restaurar l'uestgjeu en la citad da Calvin. Gist perquai ha la Constituziun federala da 1874 stabilì,

en ses artitgel 50 al. 4, che «la creaziun d'uestgjeus sin territori svizzer dependa da l'approvaziun da la confederaziun». Pir Leo XIII, papa 1878–1903, ha renunzià a restaurar quel da Genevra. Tut quai para fitg dalunsch da noss 21avel tschientaner. Nossas autoritads ans recumondan perquai d'abolir «senza remplazzament (...) quest corp ester en nossa constituiun ed en noss stadi» (pp. 19–20 da las «Explicaziuns dal cussegl federal»), tenor l'expressiun spagnola: «Borrador y cuenta nueva» («Gumma e quint nov»). È il quint vegl propi stgassà? Lezza dumonda examinescha il gesuit pader Josef Bruhin manidlamain en ina gazetina catolica turitgaisa (3).

Dretgs umans n'èn betg violads

La norma stipulada 1874 da l'art. 50 al. 4 valeva enfin a l'entrada en vigur da la constituiun che pievel e chantuns han approvà 1999. Entant ha la Svizra aderì 1974 a la Convenziun europeica da dretgs umans, e quai «senza reserva, quai che fiss stà ina necessitad stringenta sche l'artitgel avess violà il dretg internaziunal. Ins tal suspect n'han ins exprimì ni sin il stgalim svizzer ni sin l'europic» (p. 92). La constituiun da 1999 ha pia surprandi lezza prescripziun sco art. 72 al. 3: «Uvestgjeus dastgan vegnir creads sulettamain cun l'approvaziun da la confederaziun». Bruhin: «Ins astga dumandar sche regenza e parlament avessan vairamain sa lubids, a la fin dal 20avel tschientaner, da sutmetter al

pievel in project da constituiun cun in artitgel ch'avess violà cleramain ils dretgs umans ed il dretg internaziunal (...). Quest surlascha pia als stadis in spazi nua ch'in artitgel davart uestgjeus po chattar in plaz (...). Ils blers chantuns svizzers, renconuschend la Baselia catolica sco subject da dretg public, la concedan pliras cumpetenzas e privilegis; perquai èsi be gist e duaivel ch'il stadi haja vusch en chapitel tar la divisiun en uestgjeus» (pp. 92–93).

L'emprim negoziar concordats

Dal rest ha gist la Conferenza centrala catolica declarà 1996 tar la procedura da consultaziun davart il project da constituiun: «La stipulaziun davart ils uestgjeus na stgaffescha ni discriminaziuns ni dretgs excepziunals. Ella resguarda il fatg che la Baselia catolica, sco suletta cuminanza religiusa dal mund, è in subject duraivel ed activ dal dretg internaziunal e ch'il Vatican renconuscha be regenzas sco partenaris aduals, pia nagina baselia locala e nagin uestgjeu» (cità p. 94). Gist qua vezza Bruhin l'essenza dal problem: «Ins ha creà l'archidiocesa da Vaduz senza consultar ni il prinzi da Liechtenstein, ni la regenza, ni il parlament, ni il pievel (...). Areguard quai ch'è succedi en ils davos diesch onns fiss in act da respect dal Vatican visavi la baselia locala da Svizra pli ch'opportun, per exempel l'empermischun impegnativa da negoziar en vista a concordats [cun chantuns e confederaziun, G. S.-

C.]. Renunziar ordavant a la norma davart ils uestgjeus fiss simplamain imprudent, tant pli che lezza è incontestabla per in stadi da dretg (...). Pertg ristgar che Roma fundia diocesas arbitramain, sin la basa dal dretg privat, e pericliteschia forsia la pasch tranter catolics, sco era quella tranter catolics e reformads? (...) En ina tala situaziun n'èsi betg condemnabel ch'umans cartents pretendian la protecziun dal stadi» (pp. 94–95).

- 1) **Handbuch der Schweizer Geschichte. Tom 2. Turitg (Berichthaus, ISBN 3-85572-021-5) 1977, pp. 1066-1071.**
- 2) **Augustin Franzen e Remigius Bäumer, Papstgeschichte. Friburg/Br. (Herder, ISBN 3-451-01924-8) 1974, p. 361.**
- 3) **Josef Bruhin, Politik und Verfaßtheit von Religionsgemeinschaften, en: Orientierung (ISSN 0030-5502), 30 d'avrigl 2001, pp. 91-95. Adressa: Scheideggstraße 45, 8802 Turitg. Telefax: 01 201 49 83.**

La Gistia paisa in'olma (fresco en la collegiata da Saint-Ursanne/JU, 17avel tschientaner).